

Մ Խ Ի Թ Ա Ր

(Շար. տես էջ 406)

ՓԱՐՆԱՆ գեղեցիկ օրեր փրկարար
Բրժըշկներ էին վաղ ըզՄըխիթար.
Յրնդեր փարատեր իր լոյս աշերուն
Մէզն ու մառախուղ բիծ, ջուր և արիւն:

Հըրճուէր ու խընդայր բնութիւն համօրէն,
Ամէն ոք բերկրէր իւր սըրտին խորէն.
Ձիւն, սառամանիք հայեր էին վաղ,
Մարզ, սար, լեռ հագեր կանաչներ չըննաղ:

Սոխակին ձայնով լըցուներ է անտառ,
Անուշ խոխոշով առուին ծայր ի ծայր
Հընչէ հովասուն հովիտն, ու հովիկ
Փըշէ քաղցրաշունչ, բուրբ և ծաղիկ:

Ամէն ոք իրեն գործին կը փութայ,
Վարէ ու հերկէ, սերմերն հողին տայ.
Եռուզեռ մ' անխոնջ, բըզզիւն մ' եռանդուն
Օղը կը լեցնեն, տան կենդանութիւն:

Եւ Մըխիթարայ սըրտին մէջ արի՝
Նոր նոր խորհուրդներ շընչեցին բարի.
Առողջ էր այլ եւս, արգելքներ չունէր,
Կ'ուզէր կատարել իւր սըրտին իղձեր:

Աչերն ու հոգին Հոճիմ կը դառնային.
Կ'ուզէր նա տեսնել Հոռիմն աստուածային.
Հոն նընջող երկու սուրբ առաքելոց,
Կ'ուզէր տալ շիրմացն համբոյր սիրաբոց:

Եւ ահա հասնէր ի վանք սուրբ Նըշան
Եղոկեան քաղքէն վարդապետն Յովնան,
Որ Երուսաղէմ քաղաքը կ'երթար
Ուսում, գիտութիւն սորվելու համար:

Մարզ մ' էր բարեմիտ և հեղահոգեակ,
Երկիւղած բարուք, զըրոց ալ տեղեակ:

Որ Մըխիթարայ սիրտն յանկուցանէր,
Եւ ջանայր ընել զինքն իրեն ընկեր:

Մըխիթար կամք չունէր գնալ յերուսաղէմ,
Կ'ուզէր նա ի Հոռիմ, ի Հոռիմ զընել գէմ.
Այլ գիւթուած անոր անկեղծութենէն
Ձգուշացաւ անոր սիրտը կոտորելէն:

Մինչ ի Բերիա յանձն առաւ երթալ,
Բայց խորհէր անոր միտքը փոխել տալ
Եւ Հոռիմ տանիլ, ուր ի միառին
Բարձրը գիտութեանց, ուսմանց պարապին:

Բերիոյ կարանին հետ ելան ճամբայ,
Խօսէին գնային հաւատոյ վըրայ.
Գրոց վըկայութեամբ, փաստերով պայծառ
Ճըշմարիտ ճամբան ցուցնէր Մըխիթար:

Եւ ոյ՛ որ կ'ըսէր կը հակառակի
Հըռովմէական սուրբ զաւանանքի,
Հայոց նոյն իսկ սուրբ վարդապետներուն
Հետքէն նա խոտոր զընայ մոլորուն:

Գըններ, խելամուտ կ'ըլլար ինքն Յովնան
Անոր խօսքերուն բուն ճըշմարտութեան,
Եւ իմանալով Մըխիթարայն փափաք,
Հասնէր երթալ ի Հոռիմ քաղաք:

Հասան Մալաթիա քաղաքին մօտեր,
Եւ ահա սըրնթաց գետ մի մըռնչէր,
Փըրփըրէր ու գայր յորդ հոսանքներով,
Որմէ պէտք էին անցնել զրաստներով:

Հոն ցուցուց Մըխիթար եղբայրական սէրն
Որ իւր սըրտին մէջ արմատ էր ձըգեր.
Սէրն այն սըրբենի՛ գոր բերաւ Յիսուս
Յերկնից ի յերկիր՝ կենացս յոյս ու լոյս:

Փոխանակեց իր ուժեղ ձին Մըխիթար
Անոր զրաստին հետ անգոր, յալիկար.
Հեծաւ ու անցաւ գետէն անվըտանց
Յովնան վարդապետն ու ելաւ ցամաք:

Մըխիթար անոր զըրաստով անգոր
Երբբը միեկեցաւ շըրերուն ի խոր,
Ձըկըրնալով գէմ զընել հոսանքին,
Ըսկըսաւ ինչալ ողորմելի ձին:

Մըխիթար թափեց ջանք ու ճիգ ամբա-
վէր անոռւ գանի, և ահա փըրթաւ
Համետին չըւանն, ու ձին քըշուեցաւ,
ինքը մնաց ի ջուր՝ հանգիւրձ համետաւ:

Ըսկըսաւ լողալ Միխիթար անճարակ,
Նորէն յետ դարձաւ ելաւ ի ցամաք.
Ձի գետ կէտն անգամ հասած չէր գետոյն,
Որ մըռնչելով թաւալէր փըրփրուն:

Անցաւ քաջաճի ուղեւորաց մին,
Կըտրելով գետոյն ջրեր գայրադին,
Եւ անցուց յոգնած Մըխիթարն յայնկոյս,
Ուր ողբայր Յովնան իբր յուսակոյոյս:

Ջրողող ըզգետով մինչեւ ի քաղաք
Հարկ եղաւ երթալ մեր հէք սարկաւազ:
Գրաստն ալ հանուեցաւ ջուրէն, և սակայն
Անոր գըրուածքներ պարկին հետ կորան:

Հասան Բերիա, ուր ազգաւ լատին
Չանազան կարգէ քահանայք կային.
Որոց հետ Միխիթար ընտաննալով
Ստէպ Յովնանու հետ կ'երթար անոնց քով:

Կար անոնց մէջ մի երեսելի մարդ,
Յիսուսեան կարգէն, խոհմ, բարեպաշտ,
Անունն էր Անտոն, ուսեալ, գիտնական,
Բարոզիչ գնացած էր ի Հընգկաստան:

Երեք ամսոյ չափ որ կեցան Բերիա,
Ըստէպ երթալով Մըխիթար առ նա,
Ձի տածիկ լեզուին քան զայլս տեղեակ էր,
Հաւատոյ խընդորց վրայ հետը խօսէր:

Հայրն Անտոն անոր վրայ կը զարմանար,
Որ այնպէս շուտով ըսածն իմանար.
Եւ առանց զբարդը երթալու այնքան
Գիտութիւն ունէր՝ քըրտամբ ինքնաջան:

Դարձեալ ուշ գնելով երկիւղածութեան,
Մեծաջան փութոյն, ոգւոյն եռանդեան,
Կը սիրէր զանի, ու կը համարէր
Թէ նա մեծագործ մարդ մ'ըլլալու էր:

Հուսկ Հօրն Անտոնի Միխիթար սարկաւազ
Յարմար օր մ' յայտնեց իր սըրտին փափաք:

Թէ ինքը ունի գիտաւորութիւն
Հոովմ երթալ սորովիլ ուսում, գիտութիւն:

Սակայն Հայրն Անտոն, արթուն, խոհական,
Չըհանեցաւ այն գիտաւորութեան.
Ձեռք առաւ ջանքեր, հընարքներ ամէն
Որ ետ կեցընէ գինքն այն խորհրդէն:

Այդպիսի գիտութիւն՝ զոր ունիս՝ կ'ըսէր,
Քեզի կը բաւէ, որդեակ ջանասէր.
Առանց արեւմուտք երթալու, դարձեալ
Կըրնաս այդ ուսմամբ դուն լաւ զարգանալ:

Ո՛ր թողունք որ հոն թէ երթաս հասնիս,
Օտար ազգերու մէջ պիտ' ընկըզմիս,
Տարազ պ, լեզու պ ալ պիտի փոխես,
Եւ ազգի պ օգտի տեղ գուցէ փասես:

Ասոր համար լաւ է որ մընաս դուն
Ազգայնոցդ մէջ, և այդ եռանդուն
Ոգւով ըսկըսածըդ յառաջ տանիս,
Անտուած ալ կ'օգնէ քեզի, սրբելիս:

Բայց զի նա վաղուց իր միտքն էր գըրեր
Երթալ ի Հըրովմ, բնաւ չէր համազուեր.
Խընդրէր մանաւանդ թէ աղբոսալի՝
Յանձնարարական, վըկայական գիր:

Շատ խըրամներէ յետոյ երբ տեսաւ
Որ համոզելու հընար մը չեղաւ,
Կատարեց անոր աղբոսն ու խընդիր,
Յանձնարարական տըւաւ երկու գիր:

Որոց մէկուն մէջ գովիտիւ գըրէր
Անոր ուզափառ հաւատքն, ու ջանքեր
Չայն տարածելու իր ազգայնոց մէջ.
Անոր անարատ վարք, սըրբութիւն մեծ,

Եւ աղնւական բընաւորութիւն,
Խոհականութիւնն ու իր հըմտութիւն՝
Գըրոց Հայոց սուրբ վարդապետներուն,
Որոց միշտ պատրաստ ունի վկայութիւն....

Յետոյ կ'աղաչէր մասնաւոր կերպով
Որ գինքն ընդունին սիրով ու զըթով,
Եւ զի հասնի նա իր նըպատակին՝
Ձեռնառու ըլլան, հոգ, խընամք տանին:

Բայց ի զուր էին բոլոր այս ջանքեր,
 Ի զուր Մխիթարայ վառվրտուն իղձեր,
 Եւ միթէ թողուի Երկինք որ երթայ
 Կորսուի մարի այն շինջ լուսօրնկայ:

Ձի եթէ երթար Հոովմ՝ այն թըղթերով,
 Կ'ընդունէին զինքն ամենայն սիրով,
 Եւ գուցէ մբառէր Յիսուսեան կարգին
 Մէջ ու կորսուէր այն գանձ թանկագին:

Տալով ողջոյնին հրաժարական
 Առ Հայրըն Անտոն Մխիթար եւ Յովնան,
 Աղեքսանդրիա եկան միասին
 Որ նաւահանգիստ էր Բերիա քաղքին:

Գաղղիացի նաւ մի մըտնելով հոն,
 Երբ պատրաստ էին երթալ զէպ ի Հոովմ,
 Սըսոյ Գրբիգոր Դիտապետն հասաւ՝
 Որ երթար ի Հոովմ, մըտաւ ի նոյն նաւ:

Պիծակ կը կոչուէր սոյն կաթողիկոս,
 Եւ հետն ուներ մի այլ եպիսկոպոս,
 Ընդ որս հարկ եղաւ որ Մխիթար, Յովնան
 Շատ ըզգոյշ վարուէին յայն նաւարկութեան:

Երբ ելան հասան ի Կիպրոս կըղզի,
 Որովհետեւ նաւն հոն յամէր պիտի,
 Իջեալնեցին ուղեւորք՝ Տուլայայ
 Կոչուած աւանի մը մէջ ծովազերայ:

Հոն կը մըտածէր Գրիգորն այն Պիծակ
 Որսալ ըզՅովնան ու զմեր սարկաւազ,
 Կ'ուզէր ձեռնադրել մին եպիսկոպոս,
 Միան ալ քահանայ՝ ի կըղզին Կիպրոս:

Որպէս զի շըքով ու առօք փառօք
 Մըտնէ Հոովմ՝ երկու եպիսկոպոսօք:
 Մխիթար երբ լըսեց հրածեշտը տըլաւ
 Բայց Յովնան անոր խօսքերուն զիջաւ:

Ի զուր զօրաւոր բանիւք խոհական
 Ձանաց Մըխիթար ետ կեցնել զՅովնան,
 Հայոց վանքին մէջ, ի կըղզին Կիպրոս
 Գրիգոր ձեռնադրեց զինքն եպիսկոպոս:

Նաւուն ելլելուն մինչ կը սպասէին,
 Բըռնեց ըզՄխիթար տնեղ. մը զայրագին,

Որ օրուան երրորդ ժամին մինչ իրկուն
 Ամէն օր տանջէր զինքն անագորոյն:

Յուլիսի հրատապ ամսուն մէջ էին,
 Եւ անբարեխառն էր օդն ալ երկրին,
 Ջրերն ալ յոռի՝ զոր նա սոսկ ըմպէր,
 Ձի վաղ ի գինւոյ հրաժարեր էր:

Թ՛ ու ասոնք էին իւր տենդին պատճառ,
 Բայց բուն Աստուծոյ մատն հոն կ'երեւար.
 Մարդ կը կարգադրէ, Աստուած տնօրինէ,
 Այն տենդը զըրկեց որ զինք խափանէ:

Նաւուն ելլելու ժամանակն հասաւ
 Ամէն ուղեւորք փութացին ի նաւ,
 Մխիթար ալ կ'ուզէր մբառնել անոնց հետ,
 Բայց չէր ընդունէր զինքը նաւապետ:

Պաղատանք, արցունք, թախանձ սրբապին
 Ջրը թափէր Յովնան՝ օգուտ մը չըրին:
 Բայց Բնշպէս թողուլ անոք, անխնամ
 Հոն օտար երկիր իր սերտ բարեկամ:

Յանձն առաւ ինքն ալ ելլել ի նաւն
 Գրտնել Մխիթարայ համար ապաւն.
 Բայց կաթողիկոսը չէր հաւանք,
 Եպիսկոպոսօք Հոովմ՝ մըտնել կ'ուզէր:

Եւ թէպէտ կրնար մտիկ չընել Յովնան,
 Բայց զի Գրիգոր չէր տըլած վկայական,
 Առանց ուզելու ստիպուեցաւ մընալ,
 Բայց ուզեց ընել ուրիշ փորձ մըն ալ:

Գրիգոր եւ Յովնան միասին գացին,
 Բիւր աղաչանքներ ըրին նաւապետին,
 Ու վերջապէս զինքը համոզեցին,
 Եւ ըզՄըխիթար առին հետերսին:

Ըսկըսան նաւել յաջողակ հովով,
 Նաւը կը սուրար կը թըռչէր ընդ ծով,
 Բայց Մըխիթարայ սրբաբն մէջ կ'եկէր
 Տակաւ մըրըրիկ մ՝ ու միտքը փոխուէր:

Դըժընդակ վիշտերն, ու հրաբորբօք տապ
 Որ տային իրեն մահուան մեծ տագնապ՝
 Կը մըտածէր նա, դարձեալ իւր կրակին
 Համար նաւուն մէջ չկար ջուր զովագին:

Երբ վարանէր այս յուզմանց մէջ անել,
Թէ Բնչ ճանապարհ պէտք էր ինք բռնել,
Գրեգորի ու իր եպիսկոպոսին
Միջեւ պայթեցաւ կոհւ մը զայրազին:

Մըխիթար ամէն տարակոյս ի բաց
Թօթափեց ցրուուեց, և այն ուղեկցաց
Հետ չուզեց այլ եւս ճանապարհորդել,
Որոշեց նաւէն անպատճառ ելլել:

Եւ Հոն նաւուն մէջ բարեբախտաբար
Կար վաճառական մ' որ պիտի դառնար
Քաղաք՝ նաւուն հետ կապուած նաւակով,
Միխիթար ուզեց ինքն ալ դառնալ անով:

Նաւապետն արգելք չըհանեց բռնաւ,
Արդէն ակամայ նշուշներ էր ի նաւ,
Բայց երկու մտերիմ բարեկամներուն
Անշտաման վայրկեանն էր շատ ըզգայուն:

Յովնան Միխիթարայ վիզը պըլլուած
Կը հոսեցընէր հեղեղ մ' արտասուաց.
Ոչ անոր համար որ կը բաժնուէր
Անկէ՝ զոր իրեն անձին պէս սիրէր:

Այլ զի կը ստիպուէր անոր, անպաշտպան
Թողուլ զինքն հիւանդ և յօտարութեան:
Նոյնպէս Մըխիթար արտասուէր, հեծէր,
Այլ անշտուելու վայրկեանն հասած էր:

Իր հրաժարական ողջոյնը տրուաւ,
Վաճառականին հետ քաղաք զարձաւ,
Իսկ անոնք հովուն տուած առագաստին,
Իրենց ճանապարհն յառաջ վարեցին:

Հ. Ա. ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Շարայարելի

ԲԱՆՐԱԳԻՏԱԿ. — Կը հրատարակէ
երկրագործական, գիտական, բժշկա-
կան, անասնաբանական, ազգագրա-
կան յօդոսածներ: Խմբ. Ղ. Բոլլատ:
— Գինն է 15 ֆռ.:

Հասցէ H. Polad Rédacteur en chef du
Journal HANRAKIDAK chez M. P. Hazarossian,
19 Eskizabtié Bahdjé-Kapou. 19.
STAMBOUL.

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆԵՑ ՍՅՈՒԳԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆՆ

(Շար. տես էջ 409)

Թուծիաքար

ՈՍ 2 նախենաց՝ այլ նորակազմ բառ
մ'է, զոր Հ. Գալուսի իւր բառարանին մէջ
սեփականած է գղ. Calamine բառին. մինչ-
դեռ Նորայր Նոյն բառին կը սեփականէ Ա-
րուաքար որ նոր շինուած է: Ըստ քիմիա-
կան բաղադրութեան Calamine բառը հայե-
րէն լաւագոյն է կոչել Թուծիաքար վասն զի
Թուծի նիւթը կը պարունակէ: Վերջերս հրա-
տարակուած գրքի մը մէջ այդ եւրոպական
բառը վրիպական կոչուած է նաեւ Չսկա-
սպութ, համարելով թէ եւրոպական Calami-
ne և Smithsonite բառերն հոմանիշ են.
յիշաւի առաջ այդպէս կը կարծուէր բայց
ոչ այժմ*. Հայերէն Թուծիաքար բառի ստու-
գարանութիւնն է Թուծիայ կամ Թուծի (գղ.
Tuthie) և քար: Թուծի բառն եւս փխրաւեալ
է պարսկերէն بوسه = Թուծիա անուէն: —
Այս բառը արար. թրք. և եւրոպական լե-
զուներով համահնչակ է**, Վերջնադարեան
նախենաց ձեռագրաց մէջ Թուծիայի հոմա-
նիշ են նաեւ Անալիս՝ Ծարուր և Մարրաքար:

* Հեղինակաւոր ուսումնական բառարանն
Bouillet կը գրէ « Calamine . . . , elle a été
souvent confondue avec le carbonate de zinc
ou smithsonite ».

** Ռեւտէն իւր բառագրքին մէջ կը բացա-
տրէ բառաւ « Թուքիա կամ Արտոխոսմ, լա.
Թուքիա կամ Քուշիսի, իտ. Թուքիա տեւ. Եւ.
Ըստ մեզ՝ Արալար, կամ Եուլիայ »: Իսկ Պարսկ.
բառարանն. ապ. Պոզուս Արապեան, 1826. կը
գրէ « Է բաղադրութիւն հոլանդեալ է ծանու-
ցեալ ամենեղուն »: Եւ իրօք ծանօթ է ամենուր
վասն զի հին աստիճանով ալագաւի բուծի
դեղ մը կը պատրաստէին ու շատ կը գործա-
ծէին: